

KERTOMUS

TAMPEREEN KAUPUNGIN
KANSANHUOLTOLAUTAKUNNAN

TOIMINNASTA

VUODELTA

1941

KERTOMUS

TAMPEREEN KAUPUNGIN
KANSANHUOLTOLAUTAKUNNAN

TOIMINNASTA

VUODELTA

1941

TAMPEREELLA 1942
TAMPEREEN TYÖVAEN KIRJAPAINO

REPORTS

REPORTS OF THE
COMMISSIONERS OF THE
LAND OFFICE

OF THE

LAND OFFICE

1944

Kansanhuoltolautakunta.

Kansanhuoltopiirien toimistoista ja kansanhuoltolautakunnista 29. 9. 39 annetun asetuksen perusteella Tampereen kaupunginvaltuuston kokouksessaan 11. 10. 39 valitsema kansanhuoltolautakunta oli vuonna 1941 kokoonpanoltaan sama kuin kahtena edellisenäkin vuonna, lukuunottamatta varapuheenjohtajaa, joksi kaupunginvaltuusto, pankinjohtaja A. Hirvimiehen anottua vapautusta mainitusta tehtävästä, valitsi kokouksessaan 17.12. 40 kauppias Lauri Ruoholan. Kansanhuoltolautakuntaan ovat siten kuuluneet seuraavat jäsenet: Puheenjohtajana tarkastaja E. J. Axén, varapuheenjohtajana kauppias Lauri Ruohola sekä jäsenenä ent. kaupunginjohtaja K. F. Mattsson, johtaja Lauri Itävuori ja herastuomari Hugo Simola.

Paitsi mainittuja jäseniä, ovat kansanhuoltolautakuntaan lisäjäsenenä 23. 9. 41 alkaen kuuluneet rouva Rauha Ojala ja talousopettaja Helka Putkisto, jotka kaupunginvaltuusto kansanhuoltoministeriön 18. 8. 41 päivätyn kiertokirjeen n:o 197 perusteella valitsi kotitalouspiirien edustajiksi lautakuntaan ja jotka ovat osallistuneet kokouksiin, milloin käsiteltävänä on ollut kotitalousalaa koskevia asioita.

Kaupunginhallitusta on kokouksissa edustanut sosialinen apulaiskaupunginjohtaja Toivo Rainio.

Lautakunnan kokoukset.

Lautakunta on toimintavuotenaan 1941 pitänyt kaikkiaan 34 kokousta, joista pöytäkirjaan on kertynyt 319 pykälää.

Lautakunnan sihteereinä ovat toimineet toimistopäällikkö Arvo Litukka 1. 1. 41—15. 2. 41, apulaistoimistopäällikkö Antti Rantanen 16. 2. 41—30. 4. 41 sekä apulaisjohtaja Risto Kalerma 1. 5. 41—31. 12. 41. Lisäksi toimi pöytäkirjanpitäjänä kokouksissa toimistoapulainen U. V. J. Siren siihen saakka, kunnes hän kesäkuussa astui reserviläisenä sotapalvelukseen.

Hinnoittelulautakunta — hintajaosto.

Kansanhuoltoministeriön määrättyä vuonna 1940 lautakunnan yhteyteen perustettavaksi erityisen hinnoittelulautakunnan, johon sitten 14. 5. 40 valittiin lautakunnan edustajiksi tarkastaja E. J. Axén, johtaja K. F. Mattsson ja johtaja Lauri Itävuori sekä vähittäiskauppiaiden edustajaksi kauppias Lauri Ruohola ja maatalouden edustajaksi agronomi Otto K. Tuurna, päätti lautakunta kokouksessaan 9. 1. 41 esittää kaupunginhallitukselle, että hinnoittelulautakunta muutettaisiin lautakunnan hintajaostoksi, jonka päätöksiä ei alistettaisi lautakunnan vahvistettavaksi. Tämän esityksen kaupunginhallitus kokouksessaan 3. 2. 41 hyväksyi. Hintajaosto kokoon-tui vuonna 1941 8 kertaa, jolloin käsiteltävänä oli erilaisia, lautakunnan päätösvaltaan kuuluvia asioita, kuten kuljetuskustannusten vahvistamisia tuotteille, joiden kansanhuoltoministeriön määräämiin ylimpiin myyntihintoihin saatiin lisätä todelliset ja kohtuulliset kuljetuskustannukset. Sitäpaitsi annettiin lausuntoja hintojen korotuksia koskeviin anomuksiin kansanhuoltoministeriötä varten. Hintajaosto oli kokoonpanoltaan sama kuin edellisenä vuonna valittu hinnoittelulautakunta ja toimi sen puheenjohtajana tarkastaja E. J. Axén ja sihteereinä apulaisjohtajat Antti Rantanen ja Risto Kalerma.

Ravintolajaosto.

Kun kansanhuoltoministeriön ravitsemisliikkeissä tarjoiltavan ravinnon ja virvokkeiden sekä niiden hintojen säännöstelystä 12. 8. 41 antaman päätöksen mukaan ravitsemisliikkeiden oli anottava oikeutta saada kuulua määrättyyn hinnoitteluryhmään ja kun anomukset oli toimitettava kansanhuoltoministeriölle lautakunnan lausunnoilla varustettuina, asetti lautakunta kokouksessaan 4. 9. 41 lausuntojen antamista varten jaoston, johon kuuluivat puheenjohtajana tarkastaja E. J. Axén, sekä jäseninä johtajat K. F. Mattsson ja Lauri Itävuori, kansanhuollonjohtaja Tauno Sinisalo ja apulaisjohtaja Risto Kalerma, viimeksimainitun toimiessa samalla jaoston sihteerinä.

Kuljetuspäällikkö.

Alkukesällä lisääntyneistä kuljetusvaikeuksista johtuen määräsi kansanhuoltoministeriö 14. 6. 41 päivätyssä kiertokirjeessään n:o 144, että väestön toimeentulon ja maan talouselämän turvaamiseksi

välttämättömien kuljetusten jatkuvaa suorittamista varten on kansanhuoltolautakuntaan asetettava kuljetuspäälliköt. Tämän johdosta lautakunta kokouksessaan 2. 7. 41 valitsi kuljetuspäälliköksi johtaja Jussi Mäkinen, jonka tehtävänä on ollut järjestää ja valvoa hevosajoneuvoin tapahtuvia kuljetuksia.

Polttoainepäällikkö ja -toimikunta.

Lokakuun 14 päivänä 1941 lähetti kansanhuoltoministeriö lautakunnalle kirjelmän, jossa se valtioneuvoston 11. 10. 41 antamaan, polttoaineen hankinnan ja jakelun keskittämistä sekä polttoainepäällikön asettamista kuntaan koskevaan päätökseen nojautuen määräsi, että lautakunnan yhteyteen oli asetettava polttoainepäällikkö. Asian kiireellisyyden vuoksi ministeriö, jolle vaalin lopullinen vahvistaminen kuului, nimesi samalla henkilöt, jotka se katsoi sopiviksi polttoainepäällikön toimeen. Ministeriön kirjelmän perusteella päättikin lautakunta kokouksessaan 19. 10. 41 esittää kaupunginhallitukselle, että Tampereen kaupungin polttoainepäälliköksi valittaisiin metsänhoitaja N. A. Lehonkoski ja hänen varamiehekseen metsänhoitaja E. Bagge. Edellämainitun valtioneuvoston päätöksen 3 §:n perusteella päätettiin samalla esittää, että Tampereelle asetettaisiin polttoainepäällikköä ja lautakuntaa avustamaan myös erityinen, korkeintaan 5-henkinen polttoainetoimikunta, jonka jäseniksi valittaisiin polttoainealaan perehtyneitä henkilöitä sekä kuluttajien edustaja. Kaupunginvaltuusto käsitteli esitykset kokouksessaan 28. 10. 41 sekä valitsi polttoainepäälliköksi, metsänhoitaja Lehonkosken ilmoitettua olevansa sairautensa vuoksi estynyt tointa hoitamaan, lautakunnan ehdotuksesta metsänhoitaja Ilmari Perälän ja hänen varamiehekseen metsänhoitaja E. Baggen sekä asetti polttoainetoimikunnan, valiten siihen jäseniksi tarkastaja E. J. Axénin, työnjohtaja K. F. Saariston, kaupungin Polttoainetoimiston johtajan V. Lukkilan, toimitusjohtaja A. I. Auvisen ja itseoikeutettuna polttoainepäällikön. Polttoainetoimikunta, jonka puheenjohtajana oli tarkastaja Axén, piti vuoden lopulla 3 kokousta ja toimi niissä sihteerinä kansanhuoltotoimiston apulaisjohtaja Risto Kalerma.

Toimistot ja henkilökunta.

Lautakunnan toimistot ovat sijainneet Tampereen Säästöpankin talossa Kauppakatu 14 (ent. taksoitustoimiston huoneisto) ja Ammattikoulutalossa Tahmelantie 18 ja ovat ne olleet yleisölle avoinna klo 10—14 sekä perjantaisin myös klo 16—18. Kauppakadun varrella sijaitsevassa toimistossa, joka myös on ollut kansanhuollonjohtajan ja apulaismoimistopäällikön toimipaikkana, hoidettiin pääasiallisesti kauppiaskuntaa koskevat asiat, lukuunottamatta tekstiili- ja nahkavalmistelaloja, joita hoitava osasto työskenteli ostokortti- ja maatalousosaston kanssa Ammattikoulutalossa.

Toimistopäällikkö Arvo Litukan sanouduttua irti toimestaan ja siirryttyä 15. 2. 41 Hämeen läänin liikevaihtoverotoimiston jäseneksi, valitsi lautakunta kokouksessaan 12. 2. 41 toimistopäälliköksi siihenastisen apulaismoimistopäällikön Tauno Sinisalon sekä samalla apulaismoimistopäälliköksi ja lautakunnan hallinnolliseksi sihteeriksi kaupungin v.t. aktuaarin, ekonoomi Antti Rantasen, molemmat 16. 2. 41 lukien. Apulaismoimistopäällikkö Rantasen siirryttyä jonkin ajan kuluttua myös liikevaihtoverotoimiston palvelukseen, julisti lautakunta toimen avoimeksi ja valitsi kokouksessaan 29. 4. 41 apulaismoimistopäälliköksi ekonoomi Risto Kalerman, joka otti toimen vastaan 1. 5. 41. Kaupunginvaltuuston hyväksyttyä lautakunnan ohjesäännön 6. 5. 41 muutettiin toimistopäällikön ja apulaismoimistopäällikön toimet kansanhuollonjohtajan ja apulaismoimistopäällikön toimiksi.

Vaikkakin lautakunnan tehtävät kertomusvuoden aikana melkoisesti lisääntyivät, oli lautakunnan palveluksessa toimihenkilöitä keskimäärin sama määrä kuin edellisen vuoden joulukuussakin eli 49. Palkkausmenot tosin nousivat edellisestä vuodesta, mutta aiheutuivat ne pääasiallisimmin kaupunginhallituksen luvalla suoritetuista palkkojen korotuksista sekä v:n 1941 aikana otetusta korkeampipalkkai-
sesta työvoimasta. Paitsi lautakunnan vakinaista henkilökuntaa, työskenteli lautakunnan toimistossa kaupunginhallituksen määräyksestä vuoden lopulla myös 5 Tyttöjen Ammattikoulun opettajata.

Kirjeenvaihto.

Lautakunnan toiminnan jatkuvasti laajentuessa vuonna 1941 oli siitä luonnollisena seurauksena myös toimistossa käsitellyn postin huomattava lisääntyminen edelliseen toimintavuoteen verrattuna.

Postikirjaan merkittiin vuonna 1941 kaikkiaan 34.414 lähetystä (v. 1940 9.526), joista kirjeitä oli 7.047, kiertokirjeitä ja tiedustelulomakkeita 15.344 sekä loput päätöksiä isomman viljatuotekortin saantia koskeviin anomuksiin. Diarioon saapuneiksi merkittyjä kirjeitä oli vuonna 1941 5.247 (v. 1940 4.331) sekä anomuksia isomman viljatuotekortin saamiseksi 12.319, joita, kuten päivittäin saapuneita erilaisia muitakaan anomuksia, selvityksiä y.m.s. ei diariioon merkitty. Kiertokirjeitä saapui kansanhuoltoministeriöstä 355 (v. 1940 221) ja ohjekirjeitä 64 numeroa (v. 1940 heinäkuusta alk. 27)

Määrärahat.

Kokouksessaan 17. 12. 41 kaupunginvaltuusto vahvisti lautakunnan talousarvion vuodelle 1941 seuraavaksi:

Luottamustointien haltijain palkkiot	19.000:—
Henkilökunnan ja tilapäisen työvoiman palkat	600.000:—
Huoneistomenot	80.000:—
Kaluston hankinta ja kunnossapito	20.000:—
Tarverahat	60.000:—
	<hr/>
	Yhteensä 779.000:—
	<hr/>

Kun lautakunnan menoja on yleensä sen tilapäisluontoisesta toiminnasta ja edeltäkin arvaamattomien, uusien määräysten toimeenpanosta ja valvonnasta johtuen vaikea arvioida, ei lautakunta myöskään toimintavuotenaan 1941 voinut vahvistetun talousarvion puitteissa hoitaa yhä laajentuneita tehtäviään. Tämän johdosta anoikin lautakunta 19. 11. 41 lisämäärärahaa 242.000 markkaa, jonka kaupunginvaltuusto kokouksessaan 9. 12. 41 hyväksyi. Lautakunnan menot vuodelta 1941 muodostuivat seuraaviksi:

Luottamustointien haltijain palkkiot	18.075:—
Henkilökunnan ja tilapäisen työvoiman palkat	824.579:30
Huoneistomenot	117.719:60
Kaluston hankinta ja kunnossapito	26.115:—
Tarverahat	128.048:15
	<hr/>
	Yhteensä 1.114.537:05
	<hr/>

Ostokorttijakelut.

Vuoden 1941 aikana suoritettiin kaksi yleistä, nimittäin 1. 4. 41 ja 1. 10. 41 voimaantulleiden ostokorttien jakelua. Ostokorttiano-
musten vastaanotto, korttien pussitus ja jakelu, joka suoritettiin kansanhuoltoministeriön luvalla talonomistajien välityksellä, kesti kummallakin kertaa noin yhden kuukauden. Edellisen jakelun hoiti pääasiassa lautakunnan vakinainen henkilökunta, joten tilapäisesti palkattuja apulaisia tarvittiin ainoastaan 16. Kun vakinaisen henkilökunnan työt vuoden kuluessa lisääntyivät kuitenkin siinä määrin, ettei sitä, muiden tehtävien siitä kärsimättä, voitu enää syksyllä käyttää ostokorttien jakelussa kuin ainoastaan vähäiseltä osalta vastuunalaisempiin tehtäviin, oli lautakunnan turvauduttava entistä enemmän väliaikaiseen työvoimaan. Tämän johdosta kaupungin-
hallitus määräsi lautakunnan palvelukseen ostokorttien jakelua varten noin 60—70 kansakoulunopettajaa, joilla silloin oli koulutyöt keskeytyksissä.

Ostokortteja jaettiin keväällä 76.319:lle ja syksyllä 78.191:lle henkilölle.

Vuoden 1941 aikana saapui lautakunnalle yleisten korttijakelujen jälkeen anomuksia isomman leipäkortin saantia varten kaikkiaan 12.319, joista hyväksyttiin 8.117 ja hylättiin 4.202. Hyväksyttyjen anomusten huomattava lukumäärä aiheutui osaksi siitä, että asianomaiset eivät aikaisempaan ostokorttiano-
mukseensa olleet hankkineet työnantajansa tai kahden henkilön todistusta työnsä laadusta tai että todistus oli puutteellinen ja epäselvä, osaksi siitä, että kansanhuoltoministeriö korttijakelujen jälkeen suurensi eräiden ammattiryhmien viljatuoteannoksia.

Hinta- valvonta.

Kansanhuoltoministeriön annettua 15. 1. 41 päätöksen liike-
vaihtoveron voimaantulosta johtuvista muutoksista yleisten tarvikkeiden hintoihin, määräsi se samanaikaisesti kansanhuoltolautakuntia valvomaan, ettei hintoja korotettu yli sanotussa päätöksessä sallittujen prosenttilukujen. Tämän johdosta suorittivat lautakunnan tarkkaajat kauppaliikkeissä yleisen tarkastuksen kiinnittäen huomionsa samalla myös liikkeiden hinnoitteluihin yleensä.

Kesäkuun 12 päivänä antoi valtioneuvosto päätöksen hintojen säännöstelystä, joka päätös astui voimaan 16. 6. 41. Uusi hinta-

säännöstely poikkesei useissa kohdin aikaisemmasta, joka koski ainoastaan n.s. yleisiä tarvikkeita eli varsinaisia välttämättömyystarvikkeita. Niinpä kiellettiin yleensä ottamasta kohtuutonta hintaa mistään tarvikkeesta kuin myöskään kohtuutonta kuljetus-, käyttö-, palvelus- tai muuta maksua. Nimenomaan kiellettiin myös tarpeettomana välikätenä toimiminen eli ns. »ketjukauppa» sekä ns. »kytkeykauppa» eli myynti, johon on liitetty hyvän tavan vastainen ehto esim. muun tavarahan ostamisesta. Yleisten tarvikkeiden hinnoittelun pohjana oli pidettävä tarvikkeen todellista hankintahintaa ja olivat hintojen korotukset sallitut ilman lupaa ainoastaan vahvistetun rajahinnan tai myyntimarginaalin puitteissa, taikka tapauksissa, jolloin tarvikkeen hankintahinta oli aikaisemmin myydyin tarvikkeen hankintahintaa suurempi. Jotta hintojen korotuskieltoa voitaisiin valvoa, määrättiin elinkeinonharjoittajat pitämään erityistä hintakirjaa, josta tuli ilmetä yleisten tarvikkeiden hinnat sekä hintojen muutokset ja niiden peruste, sekä lisäksi varustamaan kaikki myymälöissä myytävänä olevat tarvikkeet selvillä hintamerkinnöillä.

Valtioneuvoston hintojen säännöstelyä koskevaan päätökseen nojautuen antoi kansanhuoltoministeriö 18. 6. 41 päätökset eräiden teollisuustuotteiden kaupassa noudatettavista ylimmistä myyntipalkkioista sekä eräiden teollisuustuotteiden kaupassa noudatettavista hinnoitteluperusteista, joissa lähemmin määrättiin useiden teollisuustuotteiden ylimmät sallitut myyntipalkkioprosentit niin tukku- kuin vähittäiskauppaakin varten sekä millä tavoin tarvikkeiden hinnoittelu oli suoritettava.

Lautakunnan tarkkaajien toiminta keskittyi pääasiassa yllämainittujen säännöstelymääräysten valvontaan. Heti valtioneuvoston päätöksen tultua tiedoksi ryhtyivät tarkkaajat opastamaan kauppiaskuntaa hintakirjojen laadinnassa sekä selvittämään sille uusien määräysten asettamia velvoituksia. Huomiota kiinnitettiin erityisesti, paitsi hintoihin ja myyntipalkkioihin, myös siihen, että näytteillä olevat tarvikkeet olivat varustetut hintamerkinnöillä.

Kesällä, kun kauppahan ilmestyivät ensimmäiset vihannekset, olivat niiden hinnat aivan kohtuuttomat ja pysyivätkin koko kesän ajan huomattavan korkeina. Tästä johtuen lautakunnan tarkkailijat koettivat saada eräitä vihanneksia syytteesen kohtuuttomien hintojen kiskonnasta, mutta raukesivat syytteet poikkeuksesta, koska kansanhuoltoministeriö ei ollut vahvistanut vihanneksille yhtävähän raja- kuin toivomushintojakaan. Kun yleisellä syyttäjällä ei näin ollen ollut mitään määrättyjä hintaperusteita, pyysi lautakunta

kansanhuoltoministeriöltä oikeutta saada Tampereella määrätä vihanneksille kohtuulliset hinnat, mutta ministeriön taholta ilmoitettiin, että ministeriö tulee kohdakkoin määräämään rajahinnat koko maata varten. Kun ministeriön päätös kuitenkin viipyi, aiheutti se tyytymättömyyttä kuluttajissa, jotapaitsi paikallinen lehdistö syytti lautakuntaa useissakin artikkeleissa siitä, ettei se pystynyt hallitsemaan vihannesten hintoja. Mainittakoon, että muutamien kulutuskusten kansanhuoltolautakunnat tilanteesta johtuen määräisivät toimialueilleen rajahinnat, mutta olivat kuitenkin kansanhuoltoministeriön määräyksestä pakotettuja ne peruuttamaan.

Lukuunottamatta varsinaista hintatarkkailua, suorittivat tarkkaajat päivittäin myös monenlaisia muita säännöstelymääräyksistä aiheutuvia tehtäviä, kuten tarvikkeiden, mm. leipomotuotteiden ja maalaisjuustojen laatuja ja painoja koskevia tarkastuksia, tarkistivat, että lautakunnalle jätetyissä anomuksissa esitetyt tiedot olivat totuudenmukaisia jne.

Ravitsemisliikkeiden toiminnan tarkkailun tehostamiseksi kansanhuoltoministeriö määräsi kirjelmässään 13. 10. 41, että lautakuntaan oli asetettava erityinen ravitsemisliikkeiden tarkkailija. Tähän toimeen lautakunta valitsi kokouksessaan 29. 10. 41 talousopettajatar, neiti Kerttu Väre.

Elintarvikkeiden hintojen muutoksista on lautakunta tiedoittanut yleisölle, paitsi paikallisissa sanomalehdissä olleilla kuulutuksilla, myös hinnastoilla, joita jaettiin vähittäiskauppaliikkeille näkyvällä paikalla pidettäväksi.

Ravitsemisliikkeet.

Elintarviketuotteiden hintojen vaihtelut sekä varsinkin ravitsemisliikkeiden kesken syntynyt säännöstelemättömien tuotteiden hankintakilpailu aiheutti sen, että ravitsemisliikkeet alkoivat vähitellen korottaa hintojaan. Kun tämä ei ollut sopusoinnussa kansanhuoltoministeriön antamien määräysten kanssa, puuttuivat lautakunnan tarkkaajat asiaan ja lautakunta antoi useille liikkeille ankaran varoituksen. Silloiset hinnat eivät kuitenkaan tyydyttäneet ravitsemisliikkeiden harjoittajia, josta johtuen Etelä-Suomen Ravintoloitsijain Yhdistyksen Tampereen paikallisosasto anoi helmikuussa lautakunnalta III luokan ravitsemisliikkeitä varten laatimansa korotetun hinnaston vahvistamista. Kun hintojen vahvistaminen ei

kuulunut lautakunnalle, vaan kansanhuoltoministeriölle, ei lautakunta asiassa ryhtynyt enempiin toimenpiteisiin, koska jo silloin ilmoitettiin, että ministeriössä oli suunnitteilla hintojen ja ruokannosten säännöstely ravitsemisliikkeitä varten. Ravitsemisliikkeiden toiminnan säännöstelyä koskevat määräykset astuivat voimaan kuitenkin vasta 12. 8. 41, jolloin kansanhuoltoministeriö antoi päätöksen ravitsemisliikkeissä tarjoiltavan ravinnon ja virvokkeiden sekä niiden hintojen säännöstelystä. Päätöksen mukaan ravitsemisliikkeet jaettiin 8:aan eri hinnoitteluryhmään sen mukaan, mihin ravintolaluokkaan lääninhallitus oli ne hyväksynyt, huomioonottaen myös sen, oliko ravintolalla anniskeluoikeudet tai ei.

Viljatuotteet.

Viljatuotetilanteen voidaan katsoa pysyneen Tampereella vuonna 1941 yleensä tyydyttävänä, sillä kulloinkin voimassaolevien viljatuotekuponkien ostoarvoa vastaavasti oli niinhyvin jauhoja kuin leipääkin saatavissa. Ainoastaan myöhäissyksyllä, jolloin aikaisen ja ankaran talventulon takia ei ulkomailta saatu laskelmien mukaan maahan viljaa, kiristyi tilanne vähäksi aikaa sikäli, että kaupungissa olleet viljatuotevarastot oli käytettävä kokonaan loppuun, ennenkuin varastot saatiin jälleen täydennetyiksi. Tilanteesta eivät kuitenkaan kuluttajat joutuneet kärsimään, joskin muutamina päivinä olikin havaittavissa ostokiikkoa leipämyymälöissä, sillä leipomot saattoivat varastojensa turvin keskeytyksettä jatkaa toimintaansa. Ainoastaan niille kuluttajille, joilla oli joko A- tai B-viljatuotekortit, ei enää lokakuusta lähtien voitu jakaa niitä ylimääräisiä viljatuoteannoksia, joihin he 1. 6. 41 alkaen olivat olleet oikeutettuja.

Viljatuotekortteihin nähden mainittakoon tässä yhteydessä, että 1. 10. 41 voimaantulleissa ostokorteissa oli kaikkiaan viisi eri arvoista viljatuotekorttia neljän aikaisemman asemesta, jolla muutoksella kansanhuoltoministeriöllä oli tarkoituksena saada viljatuoteannokset jaetuiksi tarkoituksenmukaisemmin varsinkin teollisuuden palveluksessa oleville eri ammattiryhmille.

Kertomusvuoden aikana eli tarkemmin sanoen 1. 6. 41 joutuivat myös III ja I lk:n mallasjuomat sekä verovapaa kalja valtioneuvoston 29. 5. 41 antamalla päätöksellä säännöstelyyn. Tämä päätös muutettiin kuitenkin jo 26. 6. 41, jolloin viimeainnut juomat vapautettiin säännöstelystä 1. 7. 41 lukien.

Liha.

Elintarvikkeista on liha ollut yksi niistä, joista myös ajoittain on ollut suurta puutetta. Jotta lihan jakelu eri paikkakunnille olisi saatu tasapuolisemmin järjestetyksi, jakoi kansanhuoltoministeriö maan lihanhankintapiireihin ja tätä varten Tampereelle perustettiin 28. 12. 40 Tampereen alueen lihanhankintayhdistys, jonka toiminta alkoi 1. 1. 41. Yhdistykseen liittyivät jäseniksi Osuustukkukauppa r.l., Karjakunta r.l. ja Suomen Lihakauppiaitten Liiton r.y. suostumuksella Tampereen Lihakauppiasyhdistyksen tukkujakeluosasto. Tampereen lihanhankintapiiriin kuuluivat, paitsi Tampereen kaupunkia, seuraavat kunnat ja kauppalat: Toijala, Valkeakoski, Viiala, Vesilahti, Pälkäne, Kangasala, Sahalahti, Kuhmalahti, Kuhmoinen, Jämsä, Jämsänkoski, Längelmäki, Eräjärvi, Orivesi, Juupajoki, Kuorevesi, Mänttä, Vilppula, Ruovesi, Pohjaslahti, Virrat, Kihniö, Parkano, Kuru, Ikaalinen, Viljakkala, Hämeenkyrö, Mouthjärvi, Suoniemi, Karkku, Tottijärvi, Pirkkala, Messukylä, Aitolahti, Ylöjärvi, Nokia ja Teisko. Yhdistyksen toiminta oli aluksi hapuilevaa, koska kansanhuoltoministeriön määräämää lihanhankintayhdistysten liittoa, jonka tarkoituksena oli ryhtyä ohjaamaan ja valvomaan perustettujen yhdistysten toimintaa, ei saatukaan perustetuksi ennenkuin vasta 21. 4. 41.

Vuoden 1941 alkaessa oli lihatilanne kaupungissa huolestuttavan kireä, josta johtuen kansanhuoltolautakunta päätti kokouksessaan 2. 1. 41 kääntyä kaupunginhallituksen puoleen sekä pyytää kaupunginhallitusta puolestaan ryhtymään kaikkiin mahdollisiin toimenpiteisiin tilanteen parantamiseksi, koska lautakunnan esitykset kansanhuoltoministeriölle eivät olleet johtaneet toivottuihin tuloksiin.

Helmikuun 11 päivänä sai lautakunta vastaanottaa tiedon kansanhuoltoministeriön 30. 1. 41 tekemästä päätöksestä, jonka mukaan Tampereen kaupungin alueella oli lihaa myytävä myös Nokian kaupalan, Etelä- ja Pohjois-Pirkkalan sekä Messukylän kuntalaisille. Kun mainituilla paikkakunnilla, varsinkin Nokialla, oli lihaa aika-ajoin paremmin saatavissa kuin Tampereella, lautakunta anoi vastavuoroisuuden perusteella kansanhuoltoministeriöltä tamperelaisille myös oikeutta ostaa edelläluetelluista kunnista, johon anomukseen suostuttiinkin. Lihansaannin parantamiseksi teki lautakunta edelleen ministeriölle esityksen lihanjalostuslaitoksille luovutettavien lihamäärien supistamisesta.

Paitsi kotimaista lihaa, ryhtyi kansanhuoltoministeriö hankki-

maan kulutuskeskuksia varten lihaa myös ulkomailta. Mm. saatiin Tampereelle Tanskasta säilykelihaa 6.100 tölkkiä, jonka lautakunta jakoi vähittäiskauppaliikkeille edelleen kuluttajille jaettaviksi. Ulkolaista lihaa saatiin Tampereelle useampana kuukautena seuraavat määrät: Maaliskuussa 61.965 kg., huhtikuussa 29.474 kg., toukokuussa 18.669 kg., kesäkuussa 36.947 kg., heinäkuussa 13.010 kg ja elokuussa 19.103 kg. Näistä määristä jouduttiin kuitenkin luovuttamaan puolustuslaitokselle 35.504 kg. Kuukausittain voitiin ostokorteilla jakaa lihaa 24 markan arvosta aina kesäkuuhun asti, jolloin ostokortin arvo alennettiin 12 markaksi. C- tai D-viljatuotekortin omaavat saivat sitäpaitsi erikoiskuponkia vastaan liha-annosten supistuttua lisäannokset, joten heihin nähden ei lihakortin ostoarvon alentamisella ollut merkitystä.

Kun heikon rehusadon vuoksi karjanomistajat teurastivat syksyllä tavallista enemmän karjaa, lisääntyi lihansaanti marras-joulukuussa siksi huomattavasti, että koko maassa voitiin kaikille jakaa ylimääräinen 12 markan arvoinen liha-annos. Lihatilanteen helpotumisesta johtuen lautakunta kehoitti myös laitoksia varaamaan haa vastaisuuden varalle.

Kala.

Lihan saannin niukkuudesta oli suoranaisena seurauksena kalan kysynnän lisääntyminen. Kun kalaa ei kuitenkaan saatu merenrannikolta läheskään riittävästi, määräsi kansanhuoltoministeriö 11. 3. 41 silakan osittaiseen säännöstelyyn, jonka tarkoituksena oli saada sisämaan kulutuskeskusten ja Helsingin kaupungin kalantarve tyydytetyksi. Säännöstelymääräyksillä ei kuitenkaan Tampereen kaupungin eduksi ollut toivottavaa hyötyä, koska rajahinnat, jotka kansanhuoltoministeriö toukokuussa vahvisti tuoreille kaloille, olivat Helsingissä huomattavasti korkeammat kuin Tampereella. Hintaserot olivat siksi suuret, ettei ainoastaan rannikolta, vaan myöskin sisämaasta oli kalastajain edullisempaa toimittaa saaliinsa Tampereen ohi Helsinkiin. Tämän johdosta lautakunta pyysi ministeriötä tarkistamaan määräämiään rajahintoja, mutta ministeriö ilmoitti ainoastaan antaneensa rannikolla oleville kalatukkuliikkeille määräyksen kalan toimittamisesta Tampereelle.

Kalan jakelu ministeriön antamista määräyksistä huolimatta jäi kuitenkin sangen heikoksi, johon varsinkin kesällä vaikutti, paitsi

kalan niukkuus yleensä, myös uuden sodan alkamisesta johtunut puute tarkoitukseen sopivista kuorma-autoista, joilla aikaisemmin kuljetettiin rannikolta kalaa kaupunkiin. Kun kalajonot alkoivat käydä jokapäiväisiksi ilmiöiksi, ryhtyi lautakunta syksyllä suunnittelemaan kalan kortillepanoa Tampereella ja neuvotteli asiasta myös kansanhuoltoministeriön kanssa. Lähetyksen käydessä 18. 12. 41 kansanhuoltoministerin luona selvittämässä peruna- y.m. elintarviketilannetta Tampereella kiinnitettiin samalla myös ministeriön huomiota kalan hintaeroihin Helsingissä ja Tampereella sekä kalan yleiseen säännöstelyyn koko maassa. Ministeriö lupasikin ottaa esitykset harkittavakseen sekä tiedoittaa asiasta lautakunnalle myöhemmin.

Maito.

Paitsi sodan syttymisestä aiheutuneesta liikennekeskeytyksestä johtuen, jolloin Tampereelle toimitettavaksi aiottu maito joutui useitakin päiviä olemaan maanteiden varsilla, ei maitotilanne kaupungissa vuonna 1941 antanut aihetta huolestumiseen ennenkuin vasta syys—lokakuun vaihteessa, jolloin maidon päivittäinen tuonti kaupunkiin väheni noin 20.000 litralla eli kahteen kolmannekseen entisestään. Tämän johdosta kansanhuoltolautakunta kutsui 16. 10. 41 täkäläisten meijeriliikkeiden edustajat yhteiseen kokoukseen neuvottelemaan mahdollisuuksista maidon jakelun turvaamiseksi. Huomioonottaen, että Tampereelle oli päivittäin saapunut maitoa mm. vesitse noin 10.000 litraa, näytti tilanne sitäkin synkemmältä, kun kuljetusta maanteitsekin ei käytettävissä olevan vähäisen automäärän vuoksi katsottu voitavan lisätä, mikäli tarkoitukseen ei saataisi lisää autoja. Kun kansanhuoltoministeriön taholta oli annettu tieto, että ministeriö voisi tarvittaessa antaa maaseutumeijereille, jotka eivät aikaisemmin olleet toimittaneet maitoa Tampereelle, määräyksen luovuttaa osan maidostaan Tampereen kulutukseen, päätettiin ottaa selvää meijereistä, jotka tässä suhteessa voisivat tulla kysymykseen, koska meijereistä, jotka valmistsivat juustoa puolustuslaitokselle, samoin kuin meijereistä, joiden paikkakunnalla oli kuoritun maidon kulutus suuri, oli vaikeata maitoa saada. Kuljetuskysymyksen tultua Pirkka-Hämeen Sk. piiriin Liikennetoimiston avulla ratkaistuksi ja kansanhuoltoministeriön määrättyä eräiden maaseutumeijereiden toimittamaan maitoa kaupunkiin saatiin jat-

kuvasti vaikeammaksi käynyt tilanne pelastetuksi, joskin valitettavasti maitoannoksiakin oli 20. 10. 41 alkaen supistettava samoin kuin ravitsemisliikkeillekin annettavia kahvimaitomääriä.

Kansanhuoltoministeriön 17. 11. 41 päivätyn kirjelmän perusteella lautakunta ryhtyi myös marras—joulukuun vaihteessa toimenpiteisiin Tampereelle saapuvan kulutusmaidon tasapuolisesti jakamiseksi täkäläisille meijeriliikkeille, määräten, että jokaisen maitomyymälän oli luetteloitava asiakkaansa, jotta siten saataisiin tarkoin selville kunkin meijeriliikkeen maidon tarve ja samalla tarkkailtua vieraspaikaisten maitokorttien käyttöä kaupungissa.

Peruna.

Kuten muissakin maamme isommissa kulutuskeskuksissa, niin myös Tampereella tuotti kevättalvella 1941 perunain ja juurikkaiden saanti yleiseen kulutukseen, osaksi pakkasten aiheuttamista kuljetusvaikeuksista, osaksi tuottajain haluttomuudesta, huomattavia vaikeuksia. Jotta vastaisuudessa voitaisiin mahdollisimman paljon välttää kuljetuksiin nähden sääsuhteista johtuvia haittoja, kehoitti kansanhuoltoministeriö kansanhuoltolautakuntia jo hyvissä ajoin kiinnittämään huomiota tulevan syksyn sadon varastointiin kulutuskeskuksiin sekä siinä mielessä esittämään asianomaisille viranomaisille, että kunnat rakennuttaisivat perunoiden ja juurikkaiden varastointipaikkoja alueilleen. Kokouksessaan 12. 2. 41 päätti lautakunta tehdä esityksen kaupunginhallitukselle kunnallisen varastorakennuksen rakennuttamisesta vähintään yhden miljoonan kilon varastointia varten, josta kunnan alueella toimiville vähittäiskauppaliikkeille vuokrattaisiin sopivia varastotiloja. Kun virasto, jolle kaupunginhallitus jätti lautakunnan esityksen valmisteltavaksi, teki kuitenkin varastorakennuksen aikaansaamisesta muunlaisen ehdotuksen, ei kaupunginhallitus voinut sitä hyväksyä.

Jo heti syystalvella, aikaisesta talventulosta ja pakkasista johtuen, jouduttiin uudelleen vaikeaan peruna- ja juurikastilanteeseen. Paitsi sitä, että kaupunkiin ei enää voitu kuljettaa perunoita, joutuivat jo tänne tuodut perunat useiden kauppiaiden varastoissa paleltumiselle alttiiksi, joten oltiin pakotettuja toimittamaan jakeluun melkoisesti myös jäätyneitä perunoita, pääasiallisimmin kuitenkin ravintoloissa käytettäväksi. Kohta perunatilanteen vaikeuduttua kääntyi lautakunta kansanhuoltoministeriön puoleen pyytäen mi-

nisteriötä koettamaan hankkia perunoita ulkomailta ja tästä aiheutuen Valtion Viljavarasto pian kehoittikin lautakuntaa keräämään tamperelaisilta kauppiailta ennakkotilauksia. Tilauksia kertyi kaikkiaan noin 2,1 milj. kiloa, jotapaitsi Kesko Oy:n Tampereen konttori oli omia asiakkaitaan varten tilannut lisäksi 500.000 kiloa. Vaikkakin Valtion Viljavaraston taholta marraskuun loppupuolella ilmoitettiin, että Tampere tulisi saamaan osan Ruotsista ja Saksasta saapuvasta perunalähetyksestä, peruutettiin tämä ilmoitus 11. 12. 41 ja kehoitettiin kaupungin kulutusta varten hankkimaan perunoita kotimaasta, koska ulkomailta tilattu perunamäärä tarvittaisiin yksinomaan Helsingin kulutusta varten.

Kun kotimaasta oli tänä ajankohtana täysin mahdotonta hankkia isompia perunamääriä, päätti lautakunta lähettää Helsinkiin lähetystön esittämään kansanhuoltoministerille vakavan huolestumisensa tilanteeseen sekä pyysi kaupunginhallitusta valitsemaan myös edustajansa lähetystöön. Lähetystö, johon kuuluivat lautakunnan puheenjohtaja, tarkastaja E. J. Axén, jäsenet, johtaja Lauri Itävuori ja herastuomari Hugo Simola, kansanhuollonjohtaja Tauno Sinisalo sekä kaupunginhallituksen edustajana kaupunginjohtaja Kaarle Nordlund, kävi 18. 12. 41 kansanhuoltoministeri V. A. Arolan puheilla esittämässä tarkan selostuksen kaupungissa vallitsevasta vaikeasta perunatilanteesta, mainiten samalla, että tilannetta on huomattavassa määrin vaikeuttanut myös se suhteeton hintaero, joka perunan hintojen välillä on Helsingissä ja Tampereella. Ministeri Arola antoi lupauksen, että Tampereelle saadaan ulkomailta tulevista perunoista 500.000 kiloa sekä että ministeriö tulee vastaisuudessa perunan hintoja määritessään ottamaan huomioon esitetyn hintaeron tarkistamisen. Kun ulkomailta saapuvain perunain hinta tulisi ylittämään rajahinnan, määrättiin Tampereen kaupunki osallistumaan puolella rajahinnan yli meneviin kustannuksiin.

Joulukuun viimeisinä päivinä saatiin tieto, että Ruotsista oli Mäntyluotoon saapunut S/S »Georgella» 422.000 kiloa ja Turkuun S/S »Sölvellä» 500.000 kiloa perunoita Tampereen kulutukseen jaettavaksi. Kun silloisten ankarien pakkasten vuoksi oli perunalähetykset toimitettava satamista Tampereelle erikoisen huolellisesti ja kun tarkoitukseen voitiin saada ainoastaan kylmiä, kamiinoilla varustettuja umpivaunuja, palkkasi lautakunta vaunuihin tarpeellisen lämmitysmiehistön.

Ulkolaisen perunan jakelu aloitettiin joulukuun 30 päivänä ja jaettavaksi määräksi vahvistettiin 10 kiloa henkeä kohden.

Polttoaineet.

Talvisodan päättymisestä johtuen helpottui työvoiman saanti metsätöihin samoin kuin kuljetusvaikeudetkin vähenivät, joten hakkuita voitiin lisätä sekä toimittaa syksyllä 1940 kulutuskeskuksiin halkoja, joita sodan aiheuttaman kuljetuksen keskeytyksen vuoksi ei aikaisemmin oltu voitu metsistä kuljettaa. Kun sitäpaitsi kuluttajille voitiin jakaa koksia ja kivihiiltä aina 50 %:iin asti vuosikulutuksesta, saatiin polttoainetilanne hoidetuksi vuoden alkupuoliskolla suuremmista vaikeuksista. Kun keväämmällä, koksen ja kivihiilen tuonnin huomattavasti supistuttua, oli odotettavissa, että halkojen lisääntyvästä kysynnästä aiheutuen polttoainetilanne syksyllä tulisi kiristymään, määräsi kansanhuoltoministeriö 15. 4. 41 tilanteen selville saamiseksi toimeenpantavaksi yleisen polttoaineiden inventoinnin, joka kohdistui aikaan 1. 5. 41.

Kuten jo keväällä saattoi odottaakin, kiristyi tilanne, varsinkin uuden sodan sytyttyä, erittäin nopeasti. Kun oli havaittavissa, että useat kuluttajat ryhtyivät itselleen keräämään pitempää aikaa varten polttopuita eri halkoliikkeiltä, suurimman osan kuluttajista jäädessä niistä täysin osattomiksi, päätti lautakunta kokouksessaan 22. 9. 41 määrätä puiden jakelun säännösteltäväksi. Tätä varten painatettiin erityisiä tarkkailukortteja, joita tarvittaessa luovutettiin huonekuntien päämiehille kaikkien samaan huonekuntaan kuuluvien henkilöiden yleisostokorttiin tehtyä merkintää vastaan. Tarkkailukortissa ilmoitettujen tietojen perusteella oli halkoliikkeillä oikeus myydä halkoja kuluttajalle oman harkintansa mukaan, ei kuitenkaan samalla kertaa enempää kuin 2 m³. Polttopuukulutuksen vähentämiseksi rajoitettiin myös kohta tämän jälkeen saunojen aukioloaikoja neljäksi päiväksi viikossa.

Polttoainetilanne kärjistyi kuitenkin päivä päivältä. Mainittakoon vain, että esimerkiksi Tampereen kaupungin Polttoainetoimistolle, joka käytännöllisesti katsoen yksinään hoiti kaiken yksityiskulutuksen, oli lokakuun loppuun mennessä kertynyt pienkuluttajien tilauksia kaikkiaan noin 2.000, joita Polttoainetoimiston samanaikaiset varastot, noin 2.000 m³, eivät lähimainkaan pystyneet täyttämään. Mitä muihin halkoliikkeisiin tulee, lopettivat useimmat niistä toimintansa, tai mikäli vielä jollain tavoin toimivat, myivät sen vähäisen määrän halkoja, minkä olivat saaneet hankituiksi, pääasiassa teollisuuslaitoksille ja saunaliikkeille.

Joskaan Polttoainetoimistolla ei kaupungissa ollut varastoissaan

halkoja, oli sillä niitä ostettuina muualla noin 70.000 m³, mutta niiden kuljetus rautatievaunujen puutteen johdosta oli täysin mahdotonta. Monien neuvottelujen jälkeen saatiin kuitenkin 8. 11. 41 alkaen kulkuun säännöllinen, aikataulun mukaan päivittäin Tampereelle saapuva halkojuna. Junan purkaus tapahtui Näsijärvenkadulle iltaisin ja suorittivat sen Polttoainetoimiston miehet ja noin 70—80 sotavankia. Näiden halkojen jakelu kuluttajille suoritettiin suuressa määrin myös sunnuntaisin, jolloin työvoimalautakunta oli kunnan kuljetuspäällikön käyttöön määrännyt noin 20—30 työvelvollisuuslain alaista hevosmiestä. Paitsi rautateitse, saatiin kaupunkiin joitakin määriä halkoja myös vesitse ja maanteitse. Kaikesta tästä huolimatta pysyi tilanne vuoden loppuun sangen vaikeana, mutta välttämättömin tarve saatiin tyydytettyä.

Tampereella lokakuun 29 p:nä 1942.

Tampereen kaupungin kansanhuoltolautakunta.

E. J. AXÉN.

Risto Kalerma.

kp 2574